

Құрманғазы атындағы Қазақ Ұлттық консерваториясы «Домбыра» кафедрасының докторанты Жаменкеев Ержан Ерболатұлының 6D040400 – «Дәстүрлі музыкалық өнері» мамандығы бойынша (PhD) докторы дәрежесін алу үшін жазылған «Қазақтың домбыра дәстүріндегі күлкі мәдениеті» атты диссертациясына бейресми рецензенттің

СЫН-ПІКІРІ

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Қазақтың күй өнерінің зерттелуі бүгінде қарқынды жүріп, өзге де қырынан ашылып жатқаны музыкатану ғылымының жетістігі деп есептеуге де болар. Өйткені, күй - күрделі өнер саласы болғандықтан, зерттеушінің аспаптық музыкаға, оның қазақи буын, қайырмаларының ерекшеліктеріне өңірлік-ментальдік тұрғысынан жіті назар аударуды талап етеді. Сондықтан, күй зерттеушілері ашқан жаңалықтардың ұлттық өнерге, оның орындаушылары мен музыкатану ғалымдарының келешекке оң нәтижесін беріп, әрмен тереңдей зерттелуіне мүмкіндіктер берері сөзсіз. Сондай, жаңалықтардың бірі докторант Е. Жаменкеевтің «Қазақтың домбыра дәстүріндегі күлкі мәдениеті» атты докторлық диссертациясын айтуға болады. Бұрын-соңды зерттелмеген тың, ауқымды ғылыми тақырып болғандықтан, белсенді түрде көпшіліктің сүзгісінен өтері сөзсіз. Дегенмен, дәстүрімізде әзіл-қалжың күйлердің бұрын да болғаны және қазіргі таңда да күнделікті практикамызда бар болуы бұл тақырыптың ғылыми негізделуін қажет етуі заңды. Өмір бар жерде өлім болса, онда қайғы бар жерде күлкі бар екені баршамызға белгілі. Міне, сондықтан, күні бүгінге дейін зерттелмеген күйдің әзілді кырлары Е. Жаменкеевтің диссертациясында домбыра дәстүріндегі күлкі мәдениеті аясында орынды талданып, ойлы, байсалды, жігерлі күйлермен тең қатарда тұруына мүмкіндік алып, қазақтың әзіл күйлері де ғылым сахнасына шықты.

Ғылыми нәтижелер мен олардың негізделуі. Диссертациялық жұмыстың I бөлімінде докторант күлкінің түркі және еуропа халықтарындағы аңыз, ертегі, тұрмыс-салттағы рәсімдерімен, діни сенімдерімен байланыстыра отырып, қазіргі таңдағы аспаптық өнер мен спорт сынды тартыс, бәсекеге негізделген ойындарына дейінгі сатылары ғылыми айғақтарға сүйене қарастырылып, дәлелденген. Қазақтың көне аңыз-ертегілеріндегі басты күлкілі кейіпкерлер түркі халықтарының ауыз әдебиеті желісі аясында талданып, қазақтың ұғымына сай түсініктері мен терминдік анықтамалары жасалған.

II тарауда әзіл күйлердегі аңыздың негізгі қызметі мен оның айтылу ерекшеліктері белгілі күй аңыздарынан мысалдар келтіре қарастырылған. Әзіл күйдің мазмұнын ашып, оны күлкілі етіп көрсетуде аңыздың маңызы орасан зор. Себебі, күй тақырыбын ашуда күйдің музыкалық тілімен бірге аңыздың рөлі де дәлелді түрде өз орнын алған.

Күй аңыздары әзілділігіне байланысты үш арнада қарастырылған: 1) *халықтық әзіл күйлердің аңызы*; 2) *кәсіби күйші-сазгерлері әзіл күйлерінің аңызы*; 3) *қазіргі заман күйші-сазгерлері әзіл күйлері аңызы*; Үш арнаның әрқайсысына сәйкес әзіл күйлерінің аңызы келтіріліп, сонан соң орындалу әдебіне қарай *салиқалы әзіл күйлер*, *емеурін әзіл күйлер*, *бейәдеп күйлер* деп

III бөлімде әзіл тақырыбындағы күйлердің төл сипаттары мен белгілері жан-жақты талданған. Күй әуеніндегі ырғақтары мен оң қол, сол қолдың тарту, басу әдістері көрсетілген. Музыкалық тілінің құрамдас бөлігі ретінде қол ойнату, домбыра аспабын өзге музыкалық аспап ретінде, қосымша құралдармен орындау үлгілері сурет жүзінде тұңғыш рет көрсетілгенін атап өту керек. Нота кітаптарына күйдің мазмұн-мағынасы толық түспейтінін білеміз, бірақ сурет жүзінде үйрету әдістемесі бұл мәселені біршама жеңілдетіп, әзіл тақырыбындағы күйлердің тақырыбын ашуға көмектесетіні сөзсіз. Сондықтан, Е. Жаменкеевтің зерттеу жұмысының нәтижесі күйді хаттау жолында оң септігін тигізетіні анық.

Қазақтың домбыра дәстүріндегі ортеке, қалмақ және көпсарынды күйлердің әзілді элементтері ғылымда алғаш рет талданып, зерттеу жұмысының жаңалығы болғаны күмән келтірмейді.

Теориялық және практикалық маңызы.Е. Жаменкеевтің зерттеу жұмысы «Қазақ музыка тарихы», «Орындаушылық өнер тарихы» және «Этносольфеджио», т.б. музыка пәндерінің репертуарлық, материалдық қорын едәуір толтыра алады. Қазіргі таңда күйге арналған тележобалар мен күй сайыстарының бағдарламасына тартыс өнерін қосып, оның шартты бөлігі ретінде әзіл күйлер қатарын қоса орындау тәжірибесін жасаудың маңызы зор. Қазақтың музыкалық өнері де болашақта ақындар айтысы өнерінің аналогы ретінде «күй тартыс» өнерінің белсенді импровизациялық тұрғыда елімізде жандануы мен дамуына мүмкіндік берері сөзсіз.

ҚР еңбек сіңірген әртісі,

Халық музыкасы факультеті

Домбыра кафедрасының профессоры

А.Н. Үлкенбаева

